

Avance- og omkostningsudviklingen indenfor handelen med kolonial engros gennem de sidste 15 år

Af Aage Piletræ Petersen¹⁾

Indenfor Dansk Provins Kolonial Grossist Forening har man fra 1939 ladet udarbejde en intern, driftssammenlignende statistik, der almindeligvis kun er tilgængelig for de af foreningens medlemmer, der selv deltager i statistikken. Statistikken er — med undtagelse af årene 1945—47 — udarbejdet hvert år, og der foreligger således ialt 12 årgange, spændende fra det sidste år før krigen over krigsårene (bortset fra 1945) og til de perioder efter krigen, hvor handelen er flyttet fra sælgers til købers marked og hvor rationaliseringsarbejdet indenfor handelen er sat ind.

Der foreligger derfor i materialet værdifulde bidrag til belysning af pris- og omkostningsudviklingen indenfor branchen i denne periode, selv om værdien svækkes noget af, at det er relativt få — omkring 30 provinsvirksomheder om året — der deltager i statistikken, og man må gå ud fra, at det fortrinsvis er de store og mere veldrevne virksomheder, der er med. Hertil kommer, at gennemsnittene de enkelte år undertiden præges af forholdene i virksomheder, der kun lejlighedsvis optræder i statistikken.

Medens de to førstnævnte faktorer ikke kan elimineres, således at den her forelagte analyse må tages med det forbehold, at den ikke er repræsentativ, er det på den anden side forsøgt at gøre materialet så ensartet som muligt fra år til år, idet den her foreliggende analyse er begrænset til at omfatte de virksomheder, der har deltaget gennem hele perioden eller så godt som hele perioden.

Ud fra dette kriterium er af de i statistikken deltagende virksomheder udskilt 11, som hver især har deltaget mindst 10 af de 12

¹⁾ Regnskabskonsulent, cand. polit.

Avance- og omkostningsudviklingen indenfor handelen med kolonial engros gennem de sidste 15 år

Af Aage Piletræ Petersen¹⁾

Indenfor Dansk Provins Kolonial Grossist Forening har man fra 1939 ladet udarbejde en intern, driftssammenlignende statistik, der almindeligvis kun er tilgængelig for de af foreningens medlemmer, der selv deltager i statistikken. Statistikken er — med undtagelse af årene 1945—47 — udarbejdet hvert år, og der foreligger således ialt 12 årgange, spændende fra det sidste år før krigen over krigsårene (bortset fra 1945) og til de perioder efter krigen, hvor handelen er flyttet fra sælgers til købers marked og hvor rationaliseringsarbejdet indenfor handelen er sat ind.

Der foreligger derfor i materialet værdifulde bidrag til belysning af pris- og omkostningsudviklingen indenfor branchen i denne periode, selv om værdien svækkes noget af, at det er relativt få — omkring 30 provinsvirksomheder om året — der deltager i statistikken, og man må gå ud fra, at det fortrinsvis er de store og mere veldrevne virksomheder, der er med. Hertil kommer, at gennemsnittene de enkelte år undertiden præges af forholdene i virksomheder, der kun lejlighedsvis optræder i statistikken.

Medens de to førstnævnte faktorer ikke kan elimineres, således at den her forelagte analyse må tages med det forbehold, at den ikke er repræsentativ, er det på den anden side forsøgt at gøre materialet så ensartet som muligt fra år til år, idet den her foreliggende analyse er begrænset til at omfatte de virksomheder, der har deltaget gennem hele perioden eller så godt som hele perioden.

Ud fra dette kriterium er af de i statistikken deltagende virksomheder udskilt 11, som hver især har deltaget mindst 10 af de 12

¹⁾ Regnskabskonsulent, cand. polit.

gange, statistikken er udarbejdet. De få huller, der herved er opstået i rækken, og som hovedsagelig skriver sig fra statistikkens første år, har skønmæssigt kunnet udfyldes uden særlig risiko for forskydninger i gennemsnittene, og der er herigennem fremkommet et materiale, der ved en tidsmæssig betragtning tillige har den fordel, at de enkelte spørgsmål i statistikken år for år er besvaret efter samme retningslinier — selv om den måde, hvorpå variationer i lagerreserven, rente af egenkapitalen og løn til indehaveren for fysisk arbejde bliver indregnet, skulle variere fra virksomhed til virksomhed.

De 11 virksomheder havde i 1953 en gennemsnitlig omsætning på 7,0 mill. kr. 5 virksomheder havde en omsætning på over 8 mill. kr.,

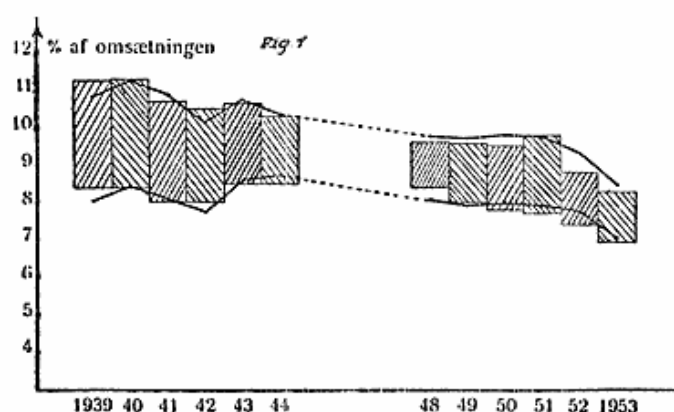
Tabel I.

Virksomhed nr.	Bruttoavance:											
	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1948	1949	1950	1951	1952	1953
1.....	12,50	12,47	12,33	11,48	10,80	10,60	10,50	10,58	10,80	11,34	9,78	10,36
2.....	11,16	11,86	10,92	10,21	10,61	10,50	10,19	10,49	10,19	11,03	9,80	9,46
3.....	12,44	12,66	11,00	9,42	8,59	9,00	9,96	9,77	9,56	8,76	9,42	9,09
4.....	8,89	9,36	9,69	9,46	11,11	10,40	9,40	9,12	10,58	9,26	8,51	8,69
5.....	11,00	10,73	11,65	10,98	11,72	10,74	10,61	11,16	10,21	11,61	10,46	8,62
6.....	10,89	12,80	12,90	13,02	13,65	12,97	10,00	9,84	9,85	11,10	9,42	8,51
7.....	18,75	13,47	13,40	12,88	12,38	12,28	9,55	10,53	9,05	9,31	9,37	7,82
8.....	10,00	10,00	9,80	9,77	10,81	10,01	8,99	8,76	9,83	10,13	9,29	7,60
9.....	10,50	11,30	10,13	10,45	9,95	10,25	9,27	9,59	9,05	8,33	6,83	7,25
10.....	9,17	10,73	8,17	9,45	9,46	8,63	9,81	8,85	8,79	9,80	7,39	7,18
11.....	9,00	9,07	8,15	8,78	8,47	8,36	7,78	6,91	6,87	7,20	7,03	6,86
Gennemsnit .	11,30	11,31	10,74	10,54	10,69	10,34	9,64	9,60	9,53	9,81	8,85	8,31
Median.....	10,89	11,30	10,92	10,21	10,80	10,40	9,81	9,77	9,83	9,80	9,37	8,51

Virksomhed nr.	Omkostninger:											
	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1948	1949	1950	1951	1952	1953
1.....	8,90	8,87	8,36	8,04	8,12	7,93	9,00	9,20	8,63	8,63	7,81	8,18
2.....	7,47	7,00	7,18	6,96	7,41	7,50	7,92	7,86	7,67	7,25	6,62	6,88
3.....	12,33	10,45	10,00	9,25	10,18	10,00	10,34	9,51	8,23	8,64	8,55	8,34
4.....	6,38	7,40	7,28	7,77	8,98	9,04	7,90	7,25	8,02	7,32	6,77	6,86
5.....	8,50	8,60	8,39	8,16	8,67	8,77	9,51	7,93	7,93	8,68	8,41	7,42
6.....	9,10	10,51	10,72	10,35	10,82	10,75	8,10	8,11	8,39	8,14	8,19	7,33
7.....	10,24	11,21	10,71	10,56	10,58	9,96	9,05	8,77	8,02	7,92	8,35	7,10
8.....	8,00	8,00	8,11	7,63	8,64	8,85	8,33	7,96	8,11	8,52	8,92	7,73
9.....	8,10	8,44	6,98	7,34	7,05	7,60	7,52	7,55	7,75	5,80	5,69	5,39
10.....	6,63	4,99	4,98	6,37	6,33	6,57	8,05	7,48	7,23	7,98	6,32	5,67
11.....	7,00	7,11	6,09	6,33	6,84	6,81	7,17	6,58	6,30	6,34	6,15	5,97
Gennemsnit .	8,42	8,42	8,07	8,07	8,51	8,53	8,45	8,02	7,84	7,75	7,43	6,99
Median.....	8,10	8,44	8,11	7,77	8,64	8,77	8,10	7,96	8,02	7,98	7,81	7,10

3 havde en omsætning på 4—8 mill. kr., og de sidste 3 havde mellem 2 og 4 mill. kr. i årlig omsætning. Der kan ikke i materialet ses nogen sammenhæng mellem omsætningens størrelse og avancens, respektive omkostningernes, relative højde. Dog synes det mere omfattende materiale at vise, at virksomheder med omsætning på under 1—2 mill. kr. normalt ikke har mulighed for at opnå fuld omkostningsdækning i dag.

I tabel I er vist de procentvise bruttoavancer og omkostninger for hver af de 11 virksomheder i perioden 1939—53. Tallene med kursiv angiver mangelfuldt materiale, hvorfor procenterne helt eller delvis er skønnede. I omkostningsprocenten skulde for hver virksomhed indgå samtlige driftsomkostninger, herunder forrentning af egenkapitalen, løn for alt arbejde og udkørselsomkostninger. Derimod ikke egentlig lederløn eller hjemkørselsomkostninger, sidstnævnte post fordi den henhører under og er medregnet i bruttoregnskabet. Iøvrigt bemærkes, at alle virksomheder indgår i gennemsnittene med samme vægt, uanset omsætningens størrelse. I fig. 1 er gennemsnitstallene og mediantallene

for de enkelte år fremstillet grafisk. Rektanglerne viser den procentvise nettoavance, der er opnået i de enkelte år, idet de foroven afgrænses af de opnåede bruttoavancer og forneden af de påløbne driftsomkostninger. Kurverne, der bygger på mediantallene, viser, hvorledes den *typiske* udvikling har været.

Udviklingen i bruttoavancen

Det fremgår klart, at der har været et næsten konstant fald i bruttoavancen. Under krigen kan dette fald sikkert i væsentlig grad henføres til prislovens bestemmelser om uændrede avancer i kroner og ører og senere i Prisdirektoratets reguleringer. At der i hvert fald ikke er tale om nogen klar tendens til avancebegrænsning fremgår, dels når

man ser på tallene for de enkelte virksomheder, dels når man sammenholder gennemsnittene med udviklingen i den typiske virksomhed for de enkelte år (mediantallene), idet snart det ene, snart det andet af disse tal er størst.

Udviklingen fra 1948—1951 var præget af to forskellige forhold, idet der samtidig med, at man indenfor branchen fik en stærkt stigende konkurrence, gik ind i en prismæssig højkonjunktur, der kulminerede i koreakrigen. Medens man derfor på den ene side utvivlsomt fik en kalkulationsmæssig reduktion af avancerne, opnåede man på den anden side betydelige konjunkturavancer på de øjeblikkelige lagre, og medens disse bevægelser stort set holdt hinanden i ligevægt i årene 1948—50, slog konjunkturavancen afgørende igennem i 1951. At der i denne periode virkelig er tale om systematiske avancesænkninger som led i en stigende konkurrence bekræftes, når man sammenholder bevægelserne i gennemsnitstallene og mediantallene. Afstanden fra den typiske virksomhed til den virksomhed, der opnår størst bruttoavance, er relativt lille, fordi konkurrencen gør det vanskeligt at opnå større avancer, medens derimod de virksomheder, der er længst fremme med rationaliseringen, arbejder med betydelig lavere bruttoavancer, og derigennem tvinger gennemsnittet ned.

Denne tendens bliver endnu tydeligere, når vi når frem til de følgende to år 1952 og 1953, hvor faldet i bruttoavancen ikke alene udligner konjunkturstigningen i 1951, men hvor de af omkostningssænkningen skabte muligheder for en avancesækning virkelig slår igennem. Faldet i 1953 er så meget mere bemærkelsesværdigt, som frigivelsen af kaffen i slutningen af 1952 formentlig — isoleret set — har medført en stigning i den opnåede bruttoavance.

Medens formodningen om den stigende konkurrences indvirken på avancehøjden i de foregående år alene bygger på kendskab til de rent faktiske markedsforhold og bevægelserne i henholdsvis gennemsnit og mediantal, blev der ved undersøgelsen i 1952 foretaget en direkte sammenligning mellem de bruttoavancer, der var opnået, og den fremgang i omsætningen, der var i de enkelte virksomheder. Sammenligningen, der omfattede 29 virksomheder, viste med en enkelt undtagelse ganske klart, at der var en direkte forbindelse mellem bruttoavanceprocenten og omsætningens stigning, idet der blandt de 17 »billigste« virksomheder reelt kun var tre virksomheder, der lå under den gennemsnitlige omsætningsstigning, medens der omvendt blandt de 12 »dyreste« virksomheder kun var to, der lå over. Tendensen i 1953 er knapt så klar, fordi de udprægede kaffegrossister har haft en mere

extraordinær fremgang, men for de her valgte 11 virksomheder vil man dog kunne genfinde tendensen i nedenstående tabel II:

Tabel II.

Virksomhed nr.	Bruttoavance	Omsætningsstigning
1.....	10,36 %	3,0 %
2.....	9,46 »	2,0 »
3.....	9,09 »	4,9 »
4.....	8,69 »	5,6 »
5.....	8,62 »	2,5 »
6.....	8,51 »	7,8 »
7.....	7,82 »	18,4 »
8.....	7,60 »	4,9 »
9.....	7,25 »	5,9 »
10.....	7,18 »	11,9 »
11.....	6,86 »	11,2 »

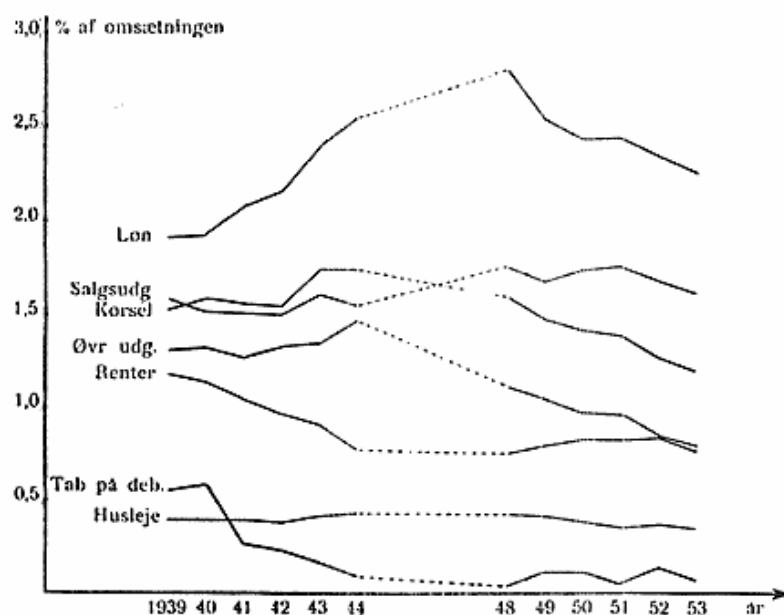
Ved vurderingen må det yderligere tages i betragtning, at materialet dækker hele landet; en opdeling og sammenligning indenfor lokale områder vilde antagelig give endnu mere udtalte korrelationer.

Omkostningsbevægelserne

Ser man på de totale omkostninger i tabel I og fig. 1, finder man under krigen en svingende tendens, begyndende med et fald, og efterfulgt af en tilsvarende stigning, medens der fra 1948 ff. har været

Fig. 2

Omkostningsbevægelser 1939—1953

et uafbrudt fald. At nedgangen i de seneste år skyldes et rationelt arbejde i de enkelte virksomheder for at drive omkostningerne ned, er hævet over enhver tvivl; men sammenligner man bevægelserne i de enkelte virksomheder samt forskydningerne imellem gennemsnittene og typetallene, må man vist erkende, at dette arbejde først rigtig har taget fart efter 1950—51.

Tabel III.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Salgsudgifter.	1,58	1,51	1,50	1,49	1,59	1,54	1,75	1,67	1,73	1,75	1,67	1,60
Kørsel.	1,52	1,58	1,55	1,54	1,73	1,73	1,59	1,47	1,41	1,38	1,26	1,19
Løn { lager. .	1,91	1,92	2,07	2,15	2,39	2,54	1,53	1,37	1,27	1,34	1,22	1,17
kontor.							1,27	1,16	1,16	1,10	1,12	1,08
Husleje.	0,39	0,39	0,39	0,38	0,41	0,42	0,42	0,41	0,38	0,35	0,37	0,34
Renter.	1,17	1,13	1,04	0,96	0,90	0,76	0,75	0,79	0,82	0,82	0,83	0,76
Tab på debit	0,55	0,58	0,26	0,23	0,16	0,09	0,04	0,11	0,11	0,05	0,13	0,06
Andre udgift.	1,30	1,31	1,26	1,32	1,33	1,45	1,10	1,04	0,96	0,96	0,83	0,79
Omk. ialt ...	8,42	8,42	8,07	8,07	8,51	8,53	8,45	8,02	7,84	7,75	7,43	6,99

Tabel IV.

År	Gensn. omsætn. pr. beskæft. (1000 kr.)	do. omregnet til 1939-priser ¹⁾
1939.	94,7 ²⁾	94,7 ²⁾
1940.	94,2	73,5
1941.	102,7	67,7
1942.	101,7	65,5
1943.	98,9	64,4
1944.	103,8	67,2
1948.	123,3	66,0
1949.	136,6	68,6
1950.	160,8	69,9
1951.	175,6	67,6
1952.	194,8	72,6
1953.	208,0	76,5

¹⁾ Som udtryk for prisstigningen er anvendt engrospristallet for færdigvarer, levnedsmiddelgruppen.

²⁾ Rimeligvis er omsætningen pr. beskæftiget for højt beregnet i 1939. Gennemsnittet bygger desværre kun på nogle få regnskaber, og bevægelsen til 1940 harmonerer dårlig med den bevægelse, der fremgår af den samlede driftsstatistik for disse år. På samme måde forekommer effektivitetsnedgangen fra 1939 til 1940 i den anden kolonne for stor. Antagelig burde tallet for 1939 kun være omkring 85.

Iøvrigt sammensætter den totale omkostningsbevægelse sig af en række forskellige tendenser indenfor de enkelte omkostningsarter, og med henblik på en analyse heraf er i tabel III og fig. 2 opstillet en oversigt over den tidsmæssige bevægelse indenfor de enkelte omkostninger — baseret på gennemsnitsberegninger for de enkelte år.

Den største af enkeltomkostningerne er *lønninger til kontor- og lagerpersonale*, og det er tillige den gruppe, der viser de mest bemærkelsesværdige udsving. Medens denne post i 1939—40 svarede til ca. 1,9 pct. af omsætningen, steg den under og umiddelbart efter krigen med foruroligende hast, således at den i 1944 var godt 2,5 pct., og i 1948 optræder den største procentvise lønomkostning på 2,8, uden at det dog kan kontrolleres, om den har været endnu højere i de mellemliggende år. Fra 1948 falder den derpå igen med næsten samme hastighed, således at den i 1953 udgør godt 2,2 pct. af den samlede omsætning.

Årsagen til det stærke opsving fra 1941 må naturligvis søges i krigstidens lønstigninger, der — som det vil fremgå af første kolonne i tabel IV — ikke modsvares af nogen tilsvarende stigning i omsætningen pr. beskæftiget. I tabellens anden kolonne er det søgt at give udtryk for bevægelsen i de *kvantitative* ydelser, idet de enkelte års omsætninger er reducerede med pristalsstigningen, så man med andre ord får at vide, hvor stor de enkelte års faktiske omsætning pr. beskæftiget har været, når den omregnes til 1939-priser. Det fremgår heraf, at der til 1948 har været en meget betydelig effektivitetsforringelse, som kan henføres til, at man trods de mindskede varekvantiteter søgte at fastholde det gamle personale, til den med restriktionerne og mærkesystemerne forbundne forøgelse af arbejdet, til arbejdstidsforkortelsen og vel endelig også til en vis nedgang i den arbejdsmæssige kvalitet.

Omvendt har det efter 1948 — trods fortsat stigende lønninger — været muligt at mindske den relative lønandel gennem en jævn forøgelse af den kvantitative ydelse. Som det vil fremgå, er man dog endnu ikke nået op på samme effektivitet som i 1939 — selv om dette tal som nævnt bør reduceres noget. Når den arbejdsmæssige ydelse ikke er større, end den var i 1939, til trods for, at arbejdet utvivlsomt er bedre organiseret i dag, kan forklaringen ligge i den kortere arbejdstid.

Den opdeling af lønningerne på lagerløn og kontorløn, der er foretaget efter 1948, viser iøvrigt, at det først og fremmest er på lagrene, effektiviteten er fremmet.

Overfor lønstigningerne under krigen står et næsten lige så stort fald i *renteomkostningerne*. Selv om faldet i lånerenten har spillet

en vis rolle, er det dog først og fremmest reduktionen af den ydede kredit og i mindre grad af varelagrene, der her har været afgørende. Under krigen blev den gennemsnitlige kredittid således næsten halveret, og først fra 1949 sker der igen en svag udvidelse af kreditten, uden at denne dog er kommet i nærheden af førkrigstidens højder. Målt i dage var kredittiden således i 1939: 83, i 1944 (min.): 44 og i 1953: 54 dage. For varelagrenes vedkommende var faldet betydelig mindre, og i 1949 nåede de igen førkrigstidens størrelse, men derefter har der været et jævnt fald. Alene fra 1952 til 1953 er den relative lagerstørrelse faldet med ca. 10 pct.

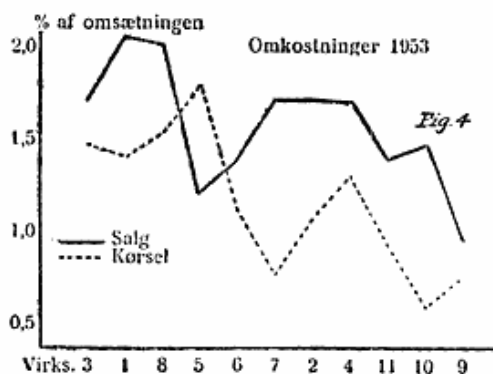
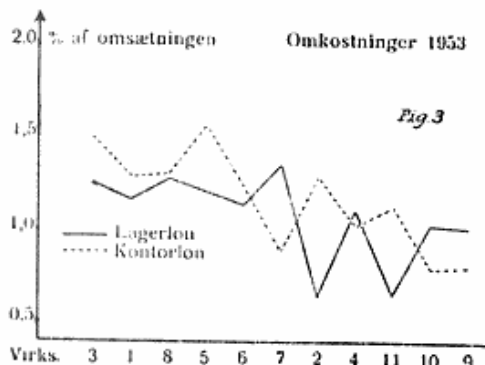
Følger man renteomkostningen i tabellen, vil man se, hvor nøje denne følger disse bevægelser, og der er derfor ingen tvivl om, at der ved yderligere effektivisering på disse områder kan opnås yderligere omkostningsbesparelser, også ved den mindsning af *tabene*, der følger med.

En af de omkostninger, der efter 1948 har vist størst og mest konstant nedgang, er *kørselsudgifterne*, der i dag ligger betydelig lavere pr. solgt beløbsenhed end i 1939. Noget kan dette skyldes, at en stor del af virksomhederne indtil 1944 har medregnet hjemkørselsomkostningerne under kørsel; men selv når dette tages i betragtning, er nedgangen bemærkelsesværdig med de store omkostningsstigninger, der er pålagt transportmidlerne.

Omvendt ligger *salgsudgifterne* i efterkrigsperioden på et højere plan end i 1939 og — mere selvfølgelig — under krigen. Der kan dog også her spores en nedgang det sidste par år.

Endelig bemærkes, at *huslejen* under hele perioden har bevæget sig næsten parallelt med omsætningen, skønt den utvivlsomt dækker over meget forskellige arealpriser.

For at belyse, på hvilke områder det er, der opnås besparelser i de mest rationaliserede virksomheder, er fig. 3 og 4 udarbejdet.

Virksomhederne er her ordnede efter de totale omkostningers højde, og figurerne viser, hvorledes nogle af de mest væsentlige og variable omkostninger varierer fra de »dyrest« til de »billigst« arbejdende virksomheder. Som det fremgår af figurerne, opnås besparelsen ikke på enkelte omkostningsgrupper, men der er for alle de opførte omkostninger et ret jævnt fald fra den dyreste (virksomhed nr. 3) til den billigste (nr. 9). Endvidere fremgår det, at dette fald i omkostningerne i de fleste tilfælde andrager omkring 50 pct.

Det kan dog i tilslutning hertil være rimeligt at hæfte sig ved begreberne »dyre« og »billige« virksomheder. Ved statistikker af denne art må disse begreber knytte sig til opnåede bruttoavance og påløbne omkostninger, medens der ikke tages hensyn til prisniveauer og kvaliteter. Dette medfører f. eks., at en virksomhed, der køber kontant, alt andet lige får større bruttoavance og større (rente-)omkostninger, den virker »dyrere« og mindre effektiv, og noget tilsvarende gælder den virksomhed, der køber store partier ad gangen og derved opnår billigere indkøbspris. På samme måde kan forskelligheder i varesortimentet virke; det er således ved en tidligere lejlighed konstateret, at de virksomheder, der sælger tobaksvarer, har lavere bruttoavance og omkostninger end de øvrige grossister — endog således, at avancen med stigende omsætning falder efter en mere stejl kurve end man skulle forvente efter tobakssalgets omfang. Af de her behandlede virksomheder har virksomhederne 6, 4, 11, 10 og 9 henholdsvis 11, 10, 20, 28 og 20 pct. af omsætningen i tobaksvarer, og heri kan man finde en del af forklaringen på de meget lave omkostninger i de tre sidstnævnte virksomheder. De andre nævnte forhold synes ikke at have påvirket statistikkens resultater, men de bør selvfølgelig erindres ved en vurdering af materialet.